

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

No1

2026
yanvar

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 643 sahifa.
2026-yil, yanvar

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА УЗБЕКИСТАНА.....	26
Каракулов Фарход Зайпудинович	
TRANSPORT TIZIMIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH USULLARI	33
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQUARUVCHI KORXONALARNING SIFAT MENEJMENTI TIZIMINI BAHOLASH	38
Achilov Ilmurad Nematovich	
TURIZM OBYEKTLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	45
Toshtemirov Xojiakbar Qahramon o'g'li	
КАЧЕСТВО КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМНЫХ КРЕДИТОВ	51
Алиева Сусанна Сейрановна	
ВЛИЯНИЕ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ И РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ НА РАЗВИТИЕ ОВЦЕВОДСТВА И КАРАКУЛЕВОДСТВА В ГЛОБАЛЬНОМ МАСШТАБЕ	58
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
BARQAROR INVESTITSİYALAR: IQTISODIYOTDAGI ROLI VA DOLZARBLIGI	65
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
KRAUDFANDING – BARQAROR RIVOJLANISHNI AMALGA OSHIRISH UCHUN INNOVATSION MOLIYAVIY VOSITA SIFATIDA.....	71
Ashurova Oltin Yuldashevna	
FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASHDA MOLIYAVIY BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	78
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI UCHUN BARQAROR BREND QIYMATINI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYALARI	84
Bekmurod Davlatmurotovich Ollaberganov, Zilola Baxramovna Abdikarimova	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA KORPORATIV BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	89
Atajanov Kamal Atavayevich	
AVTOTRANSFORMATORLARNING TASHQI MAGNIT MAYDONINING MATEMATIK MODELI	96
Pirmatov Nurali Berdiyrovich, Bekishev Allabergen Yergashevich, Baxriddinov Begzod Alibek o'g'li	
O'ZBEKISTON VA JAHON AMALIYOTIDA BUDJET MUASSASALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING RIVOJLANISHIGA RETROSPEKTIV TAHLIL	101
Berdiyev Toshkenboy Panjiyevich	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: RISKGA ASOSLANGAN YONDASHUV VA AMALIY MEKANIZMLAR	108
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
TIJORAT BANKLARI DEPOZIT BAZASINI MUSTAHKAMLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	113
Shayxiev Boburbek Ulug'bekovich	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA OLIY TA'LIM TIZIMINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING KONSEPTUAL MODELI.....	120
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	

GEODEZIYA VA GIS TEXNOLOGIYALARINING INTEGRATSIYASI.....	125
Ziynura sabirova	
RESPUBLIKADA UY-JOY QURILISHI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DAVLAT VA XUSUSIY SEKTOR HAMKORLIGINING O'RNI	129
Otajonov Tohirjon Xo'janazar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА АО «УЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙУЛЛАРИ» В УСЛОВИЯХ СТРУКТУРНЫХ РЕФОРМ.....	133
Кадилова Шарофат Амоновна	
KASBLARNI MODERNIZATSIYA QILISH VA MEHNAT BOZORINING YANGI MODELINI BARPO ETISH	139
Ruziyev Oybek Abdumuminovich, Nurboyev Jaloliddin Mamadiyevich	
O'ZBEKISTONDA AVTOMOBIL BIZNESINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	143
Saidov Dilshodbek Razzakovich	
QISHLOQ JOYLARIDA MEHNAT RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI	148
Amaniyazova Rayhan Bayniyazovna	
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЭКСПЛУАТАЦИОННОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МАЛОМОЩНЫХ СЕТЕВЫХ СОЛНЕЧНЫХ ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКИХ СТАНЦИЙ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА	153
Кудратов Афзалхужа Рустамович, Далмурадова Наргиза Нуриллаевна, Шогучкаров Санжар Кодирович	
MINTAQADA PARRANDACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI	161
Qarshiyev Obidjon Egamberdiyevich	
INNOVATSION BANK EKOTIZIMLARINING TIJORAT BANKLARI RIVOJLANISHIDAGI ROLI	165
Aliyev Hasan Rayimjonovich	
ANALYSIS OF FACTORS OF INTENSIVE ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN	171
Sharipov Kamil	
SUN'IY INTELLEKT – TO'RTINCHI SANOAT INQILOBINING ASOSI.....	176
Kalonov Muxiddin Baxriddinovich	
KORXONALARDA MOLIVAVIY BOSHQARUVNING TASHKILY VA IQTISODIY MASALALARI	187
Jumayev Samariddin Ziyodullaevich	
YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYASI ASOSIDA KICHIK BIZNES FAOLIYATINI OSHIRISH YO'LLARI	193
Isroilov Dilshodbek Rustamovich	
TALABALARDA O'Z-O'ZINI TARTIBGA SOLISH KO'NIKMALARINING RIVOJLANISHIDA INTERAKTIV TA'LIM PLATFORMALARINING O'RNI	198
Bozorova Muazzam Hamid qizi, Hakimova Gulnora Abdullo qizi, Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING XORIJIY TAJRIBASI	203
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich	
XORAZM VILOYATIDA KAMBAG'ALLIK DARAJASINING O'ZGARISHI VA BU JARAYONGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	208
Mayliyeva Sadoqat Safayozovna	
IQTISODIY-MATEMATIK VA SSENARIYLI YONDASHUVLARDAN FOYDALANIB SANOAT RIVOJLANISHINI BAHOLASH VA PROGNOZLASH	213
Turdiyev Ulug'bek Qayumovich, Qayumova Nurafshona Ulug'bek qizi	
EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARINING DOLZARBLIGI	217
Abdivaliyev Shahzodbek Xayrullayevich, Mutalov Sultonbek Abduraim o'g'li, Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Ubaydullayeva Gulchexra Erkabayevna, Aipova Iroda Ikramovna	

LEGAL AND INSTITUTIONAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AND INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS	222
Yovkochev Sherzod	
ICHKI AUDIT FUNKSIYALARINING ICHKI NAZORATNI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI	228
Tursunov Shohruxmirzo Baxtiyor o'g'li	
MOSH DONINI YANCHIB Olishda qo'llaniladigan qurilmani loyihalash	232
Qurbanov Abdimalik Jo'rayevich	
DAVLAT BOSHQARUVIDA SAMARADORLIKNI BAHOLASH: INSTITUTSIONAL MEXANIZMLAR, RAQAMLI YECHIMLAR VA AMALIY KUTILMALAR	239
Sarvar Saidov Xayrulloevich	
O'ZBEKISTONDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASI DOIRASIDA UNING INFRATUZILMASINI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH BORASIDA TAVSIYALAR	244
Tashov Mizrob Maxmudovich	
DAVLAT BOSHQARUV ORGANLARIDA INSON KAPITALINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARI	251
Mashrabaliyev Ibroximbek Mashrabaliyevich	
ФИНАНСЫ И ВЫСШАЯ МАТЕМАТИКА В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА	257
Айматова Фарида Хуразовна	
ZAMONAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI	263
Salayeva Dilafro'z Aybekovna	
ДИАГНОСТИКА СИНХРОННОГО ДВИГАТЕЛЯ НА ОСНОВЕ ИЗМЕРЕНИЯ ВНЕШНЕГО МАГНИТНОГО ПОЛЯ	267
Пирматов Нурали Бердярович, Бекишев Аллаберген Ергашевич, Мамуров Алмас Жумабой угли	
XORIJIIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI ASOSIDA SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI VA XUSUSIYATLARI	275
Kurbanova Shaxnoza Yuldashbayevna	
СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА СТОИМОСТИ КОМПАНИИ В СДЕЛКАХ СЛИЯНИЙ И ПОГЛОЩЕНИЙ	279
Ли Илларион Георгиевич	
KO'P YADROLI CPU VA GPU ARXITEKTURALARIDA DIFFERENSIAL TENGLAMALARNI SONLI YECHISH UCHUN PARALLEL ALGORITMLARNI ISHLAB CHIQISH VA SAMARADORLIGINI BAHOLASH	284
Ismailov Shixnazar Rashid o'g'li, Ubaydullayev Farrux Fathulla o'g'li, Odilov Asliddin Isoq o'g'li	
СИСТЕМАТИЧЕСКОЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ — ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ	291
Муталов Абдуазим	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYALARNING HUDUDIIY TARKIBI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	295
Ermamatov Shonazar Jumakulovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA INVESTITSIYA SIYOSATI: INSTITUTSIONAL VA RAQAMLI ISLOHOTLAR	302
Sobirov Yo'ldoshboy Ro'zimboevich	
QASHQADARYO VILOYATINING IJTIMOIIY-IQTISODIY SALOHIIYATI VA BARQAROR RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	310
Tuyev Abdurahmon Yusubovich	
ТЕМИР YO'L STANSIYALARIDA STRELKALI O'TKAZGICH QURILMALARI BO'YICHA YO'L QO'YILGAN NOSOZLIKLAR VA ULARNING TAHLILI	315
Yunusova Gulshanoy Umarali qizi	

SANOAT KORXONALARIDA ASOSIY FOND LARDAN VA ISHLAB CHIQARISH QUUVATIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI.....	320
Ulashev Xubbim Askarovich	
TURLI YO'L SHAROITLARIDA TO'QNASHUV PAYTIDA TORMOZLASH VA BOSHQARUV PARAMETRLARI	324
Uralbayev Anvar Ubaydullayevich	
YANGI YARATILGAN MAHALLIY DURAGAY PILLALARNI YAKKA CHUVISH NATIJALARINING TAHLILI.....	328
Sobirov Qo'ziboy Erkinovich	
UY-JOY KOMMUNAL XIZMAT KO'RSATISHNI ZAMONAVIY YO'LLARI.....	332
Boboqulov S.B.	
TARJIMON DASTURLARIDA MULTITILLARNI TASNIFLASH: MAVJUD YONDOSHUVLAR VA MUAMMOLAR	338
Maxmudjanova Sayyora Yashin qizi	
KICHIK BIZNES SUBYEKTLARIDA ICHKI AXBOROT TIZIMLARINING MODERNIZATSIYASI ORQALI ISHLAB CHIQARISH JARAYONLARINI OPTIMALLASHTIRISH	343
Yo'ldoshev Nodirbek Ne'matjon o'g'li	
NEFT VA GAZ TERMINOLOGIYASINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI.....	349
Jo'rayeva Malohat Muhammadovna, Quryozova Gulshan Akmal qizi	
УСИЛЕНИЕ РОЛИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ В ДОСТИЖЕНИИ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В УЗБЕКИСТАНЕ	355
Гимранова О. Б.	
TIJORAT BANKLARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA OPERATSIYALARINING AHAMIYATI.....	361
Yuldashev Fozil Turapovich	
QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'INI HISOBLASH VA UNDIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	373
Jumanazarov Alisher Toshtemir o'g'li	
ВЛИЯНИЕ КАЧЕСТВА ПУБЛИЧНОГО ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ДИНАМИКУ ЭКОНОМИКИ	377
Наимов Шохрух Шарофиддинович	
DIVIDEND SIYOSATINI SHAKLLANTIRISHDA FOYDA SIFATI VA FOYDANI BOSHQARISHNING TA'SIRI.....	383
Eshev Furqat A'zamovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ УМНЫМ ГОРОДОМ НА БАЗЕ ЦИФРОВЫХ ПЛАТФОРМ С ОРИЕНТАЦИЕЙ НА ЧЕЛОВЕКА	388
Рахимова Мадина Шухрат кизи	
XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA HISOB SIYOSATINING USLUBIY JIHATLARI	393
Toshpo'latov A. A.	
MOLIYAVIY HISOBOT ISHONCHLILIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI.....	398
Zufarova Zilola Rahim qizi	
RAQAMLI PUL TIZIMINING KORRUPSIYA VA YASHIRIN IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHDAGI INSTITUTSIONAL AHAMIYATI.....	403
Putatov Dilshod Xaqberdiyevich, Abdiyev Mansur Musurmonovich	
KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARIDA SOLIQ HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH.....	408
Toshtemirov To'liqin Toirjonovich	
АКТИВИЗАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИНВЕСТИЦИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ В УСЛОВИЯХ ПРИАРАЛЯ (НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН).....	411
Жоллыбеков Хурмет Бахыт улы	

KORPORATIV MUNOSABATLAR ISHTIROKCHILARINING HUQUQLARINI HIMOYA ETISH VA TA'MINLASHNING HUQUQIY-IQTISODIY SHAKLLARI	416
Rustamova Dilbar Rustamovna	
IQTISODIY TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA STRATEGIK MENEJMENTNI RIVOJLANTIRISHNING XORIJIY Tajribalari	423
Ismadiyarov Alisher Abduraxmon o'g'li	
METALLURGIK TEXNOGEN CHIQINDILARDAN KAMYOB METALLARNI AJRATIB Olish Texnologiyasi	427
Qayumov Oybek Azamat o'g'li, Ro'ziyev Ulug'bek Mamarasulovich, Abdullayev Farruh Odiljon o'g'li	
TRANSCHEGARAVIY ELEKTRON SAVDONI TAKOMILLASHTIRISHDA XO'JALIK ALOQALARI LOGISTIKASI	434
Yakubov Maksadxan Sultaniyazovich, Jumaboev Behzod	
YASHIL IQTISODIYOTGA INVESTISIYALARNI JALB QILISH	443
Raimjanova Madina Asrarovna	
O'ZBEKISTONDA ZARGARLIK XIZMATLARI BOZORINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	448
Azizova Roxila Baxodir qizi	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATIDA INVESTITSİYALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASHNING EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH	452
Isakova Naima Ikromjonovna	
RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLAR IQTISODIYOTIDA AJ "HUDUDIY ELEKTR TARMOQLARI" MOLIYAVIY BARQARORLIGINI MUSTAHKAMLASH YO'LLARI	459
Bo'ranboyeva Shoira Rustamovna	
"QISHLOQ HUDUDLARIDA XOTIN-QIZLARNING BARQAROR TURMUSH TARZINI TA'MINLASHDA NODAVLAT NOTIJORAT TASHKILOTLARINING O'RNI VA AHAMIYATI"	466
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi, Niyozova Ruxsora	
SMART TOURISM KAK INSTRUMENT USTOYCHIBOYO RAZVITIYA TURISTSKIX REGIONOV: MEJDUHARODNYY OPIYT I REGIONALNAYA ADAPTIATSIYA	471
Usmanova Aziza Bahodirovna	
XUFIYONA IQTISODIYOT KO'LAMINI QISQARTIRISHDA SOLIQ MA'MURCHILIGINI RIVOJLANTIRISHNING TUTGAN O'RNI	477
Atamurodov To'liqn To'ymurodovich, Mamatkulov Salimjon Rahmonkulovich, Abdiyev Mansur Musurmonovich	
IQTISODIYOTDA TURIZM O'RNINI STATISTIK TAHLILINING XALQARO STANDARTLARI VA TAJRIBALARI	482
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH TIZIMIDA BANK KREDITLARINING O'RNI VA AHAMIYATI	489
Faxriddinov Temur Faxriddin o'g'li	
XALQARO MOLIYA BOZORLARIDAN MOLIYAVIY RESURLARNI JALB ETISHDA SUVEREN KREDIT REYTINGLARINING O'RNI	494
Mamadaliyev Poziljon Mansurjon o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA MIJOZLAR BILAN O'ZARO MUNOSABATLAR RIVOJLANISH HOLATI TAHLILI	500
Ismailova Ma'mura Eldorovna	
MILLIY SANOAT RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA INSON KAPITALINING O'RNI	506
Yunusov Foziljon G'ulomqodirovich	
XONDIZA KONI POLIMETALL RUDALARINI FLOTATSIYALASHDA REAGENT REJIMINI TAKOMILLASHTIRISH	511
Shodiyev Abbas Ne'mat o'g'li, Egamberdiyev Baxtiyor Barat o'g'li	
EKSPORT-IMPORT OPERATSIYALARI BO'YICHA MUDDATI O'TGAN DEBITOR QARZDORLIKNI ANIQLASHDA RAQAMLI SOLIQ NAZORATI MONITORINGINING QO'LLANILISHI VA SAMARADORLIGI	517
Tashmuxeamedov Dilmurod Mirabzalovich	

SOLIQ SALOHİYATIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING TA'SIRI	522
Jurayev Xusan Atamuratovich	
IMPROVING MECHANISMS FOR ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS	528
Sobirov A. Abdurasul	
MINTAQADA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSİYALARNING AHAMIYATI	533
Masharipov Sardorbek Farxadovich	
TECHNOLOGY-DRIVEN VISITOR MANAGEMENT SYSTEMS FOR ENHANCING MUSEUM EXPERIENCE AND PERFORMANCE	539
Ibroximova Aziza Abbasovna	
XALQARO MOLİYAVIY INSTITUTLARNING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI	545
Kurbonbekova Moxichexra Turobjonovna	
NAVOIY KON-METALLURGIYA KOMBINATIDA "AQLLI KON" KONSEPSIYASINI AMALGA OSHIRISH TAJRIBASI	551
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
INVESTITSIYA JARAYONLARINING HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISHGA STRATEGIK TA'SIRI	556
Ibrohimov Behzodbek Baxromjon o'g'li	
SAMARQAND VILOYATI SAVDO KORXONALARI FAOLIYATINING TASHKILIY VA IQTISODIY XUSUSIYATLARI	562
Toxirova Gullola Mirkamolovna	
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ СТРЕЛКОВОГО СПОРТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	568
Юсупов И.	
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИЕЙ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	573
Тарават Абдул-Салам	
MAHALLIY AHOLINING ISHTIROKINI TA'MINLASH TIZIMLARINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI TURISTIK MINTAQALARNI RIVOJLANTIRISH ZARURATI	581
Abduxamidov Sarvar Adxamovich	
MUQOBIL ENERGIYA VOSITALARINI JORIY ETISH HOLATINING STATISTIK TAHLILI	586
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li	
YANGI O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI AXBOROT-RESURS MARKAZLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH MODELI	592
Qurbanova Muazzam Fazliddinovna	
MEHMONXONA SANOATIDA ESG TUSHUNCHASI VA UNING AHAMIYATI	596
Xusenova Mexrangiz	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKCHILIK ASOSIDA HUDUDLARNING INVESTITSIYAVIY JOZIBADORLIGINI OSHIRISH VA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISH	600
Amirova Dilshoda, Usmonova Shahrinoz Ilhom qizi	
MINTAQQA IQTISODIYOTINI RIVOJLANISHIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI SAMARADORLIGINING ROLINI EMPIRIK JIHATDAN TAHLILI	605
Bekbergenov G'ayrat Shuxratovich	
NITROGEN FIXATION CHARACTERISTICS OF AZOLLA CAROLINIANA UNDER THE INFLUENCE OF HEAVY METAL (CR ⁶⁺)	610
Sh. Azimov, E. Egamberdiev, S. Turabdajanov	
EKOLOGIK TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT SIYOSATI VA NORMATIV-HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNING TA'SIRI	616
Mirzayeva Nilufar Sabirjanovna	

«O‘ZBEKNEFTGAZ» AKSIYADORLIK JAMIYATIDA «ESG» STANDARTLARINI JORIY ETISH	622
Ibragimova Saodat Abdumo‘minovna, Xusainov Ravshan Raximovich	
O‘ZBEKISTON SANOATINING HOZIRGI HOLATI VA IQTISODIY KO‘RSATKICHLARI DINAMIK TAHLILI	627
Ne‘matov Shoxruxbek Ma‘murjon o‘g‘li	
SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI BAHOLASH: KLASSIK VA ZAMONAVIY METODOLOGIK YONDASHUVLAR	634
Ugay Darya Sergeevna, Raxmonov Doniyor Ixtiyor o‘gli, Mamanov Alisher Umbarovich	

SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI BAHOLASH: KLASSIK VA ZAMONAVIY METODOLOGIK YONDASHUVLAR

Ugay Darya Sergeevna

Budjet-soliq ilmiy tadqiqotlari instituti bosh mutaxassisi

Raxmonov Doniyor Ixtiyor o'gli

Budjet-soliq ilmiy tadqiqotlari instituti bosh mutaxassisi

Mamanov Alisher Umbarovich

Budjet-soliq ilmiy tadqiqotlari instituti bosh mutaxassisi

ORCID: 0009-0005-0374-0447

E-mail: mamanovalisher362@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada soliq tizimini tahlil qilishda qo'llaniladigan klassik va zamonaviy metodologik yondashuvlar tadqiq etilgan. Soliq tizimi samaradorligini baholashda fiskal, iqtisodiy va ijtimoiy omillarning o'zaro bog'liqligi chuqur tahlil qilingan. Klassik iqtisodiy nazariya yondashuvlari Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) amaliyoti bilan qiyosiy jihatdan o'rganilgan. Soliq samaradorligini o'lchash jarayonida yuzaga keladigan asosiy metodologik muammolar aniqlangan. Tadqiqot natijalari soliq tizimini baholashda kompleks yondashuv zarurligini asoslab beradi. Olingan xulosalar soliq siyosatini takomillashtirishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: soliq tizimi, soliq samaradorligi, metodologiya, iqtisodiy og'ishlar, soliq siyosati.

Abstract. This article examines classical and modern methodological approaches to analyzing tax systems. The interrelationship between fiscal, economic, and social factors in assessing tax efficiency is comprehensively analyzed. A comparative assessment of classical economic theory and the practical frameworks applied by the International Monetary Fund (IMF) and the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) is conducted. Key methodological challenges in measuring tax efficiency are identified. The study substantiates the necessity of adopting a comprehensive evaluation approach to tax system assessment. The findings provide practical insights for improving tax policy design and implementation.

Keywords: tax system, tax efficiency, methodology, economic distortions, tax policy.

Аннотация. В статье рассматриваются классические и современные методологические подходы к анализу налоговой системы. Проанализирована взаимосвязь фискальных, экономических и социальных факторов при оценке эффективности налогообложения. Проведён сравнительный анализ положений классической экономической теории и практик Международного валютного фонда (МВФ) и Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Выявлены ключевые методологические проблемы измерения налоговой эффективности. Обоснована необходимость применения комплексного подхода к оценке налоговой системы. Результаты исследования имеют прикладное значение для совершенствования налоговой политики.

Ключевые слова: налоговая система, эффективность налогообложения, методология, экономические искажения, налоговая политика.

KIRISH

Soliq tizimi iqtisodiy tizimning asosiy institutsional tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. U orqali davlat va iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlar shakllanadi hamda iqtisodiy jarayonlarga tartibga soluvchi ta'sir ko'rsatiladi. Soliqlar nafaqat davlat budjeti daromadlarining asosiy manbai, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantirish, daromadlarni qayta taqsimlash, ijtimoiy adolatni ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikka

erishishning muhim vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois soliq tizimining tuzilishi va uning amal qilish mexanizmi ishlab chiqarish hajmlari, investitsiya qarorlari, iste'mol xulq-atvori hamda mehnat bozoridagi rag'batlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Iqtisodiyotda soliq tizimi samaradorligini baholash masalasi uning belgilangan fiskal, iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlarga qay darajada erishishi bilan uzviy bog'liq holda qaraladi. Bunda soliq tushumlarining barqarorligini ta'minlash bilan bir qatorda, iqtisodiy faollikka ta'sirlarni muvozanatlashtirish, resurslarni taqsimlashdagi og'ishlarni minimallashtirish hamda ijtimoiy adolat tamoyillariga muvofiqlikni saqlash alohida ahamiyat kasb etadi. Demak, soliq tizimi samaradorligi nafaqat yig'ilgan soliqlar hajmi, balki tizimning kengroq iqtisodiy va ijtimoiy natijalari nuqtayi nazaridan ham baholanishi lozim.

Shu bilan birga, soliq tizimi samaradorligini o'lchash va tahlil qilish masalasida yagona va umum e'tirof etilgan metodologik yondashuv mavjud emas. Turli iqtisodiy maktablar tomonidan ishlab chiqilgan nazariy konsepsiyalar soliq samaradorligini baholashda turli mezonlar va ko'rsatkichlarga tayanadi. Jumladan, klassik iqtisodiy nazariya doirasida iqtisodiy samaradorlik va neytrallik asosiy mezonlar sifatida ilgari surilsa, zamonaviy yondashuvlarda taqsimlovchi ta'sirlar, soliq ma'murchiligi sifati, soliqqa rioya etish darajasi hamda institutsional muhitning o'рни muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro moliyaviy institutlar amaliyotida esa soliq tizimining iqtisodiy rag'batlarga, investitsiya muhitiga va ijtimoiy tengsizlikni qisqartirishga ta'sirini kompleks baholashga yo'naltirilgan yondashuvlar keng qo'llanilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiyot nazariyasining klassik va neoklassik maktablari soliq tizimi samaradorligini fundamental baholashda A. Smitning asarlariga tayanadi [1]. Ushbu asarlarda soliq solish samaradorligini baholashning asosiy mezonlari sifatida to'rtta tamoyil — adolatlilik, aniqlik, qulaylik va tejamkorlik ilgari surilgan. Mazkur tamoyillar keyingi iqtisodiy tadqiqotlar uchun nazariy asos bo'lib xizmat qilgan. A. Pigu [2] iqtisodiy samaradorlikni oshirish va iqtisodiy subyektlarning ongli qarorlar qabul qilishini rag'batlantirishga qaratilgan tuzatuvchi soliqlar konsepsiyasini ishlab chiqqan. U soliqlarni salbiy tashqi ta'sirlarni, jumladan, atrof-muhitning ifloslanishini kamaytirish vositasi sifatida qo'llash imkoniyatlarini ilmiy asoslab bergan. F. Ramsay [3] optimal soliq solish nazariyasining asoschisi bo'lib, ushbu yondashuv soliq solish natijasida yuzaga keladigan "o'lik yuk"ni (Deadweight Loss) minimallashtirishga qaratilgan. Unga ko'ra, soliqlar talab elastikligiga teskari proporsional tarzda undirilishi iqtisodiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Soliq tizimi samaradorligi nazariyasining rivojlanishida J. Mirrlees [4] muhim o'rin egallaydi. U soliq tizimida adolatlilik, ya'ni qayta taqsimlash masalasi bilan iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi murakkab muvozanatni ilmiy jihatdan asoslab bergan. Mirrlees optimal daromad solig'i nazariyasining (Mirrlees modeli) asoschisi hisoblanib, mazkur model yuqori daromadli guruhlar uchun belgilangan yuqori marjinal soliq stavkalarining mehnat rag'batlariga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Ushbu yondashuv soliq siyosatini shakllantirishda muvozanatli qarorlar qabul qilish zarurligini ko'rsatadi. Taqsimot va tengsizlik masalalarini o'rganishda A. Atkinson [5]ning ishlari alohida ahamiyatga ega bo'lib, uning tengsizlikni o'lchash metodologiyasi soliq siyosatining adolatliligini baholashda keng qo'llaniladi. R. Barro va G. Bekker [6] tomonidan olib borilgan tadqiqotlar esa mehnatga solinadigan soliqlarning uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va inson kapitali shakllanishiga ijobiy muvozanat asosida qanday ta'sir ko'rsatishini ochib beradi.

Amaliy nuqtayi nazardan, Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) hamda Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) soliq tizimi samaradorligini baholash bo'yicha yetakchi metodologik yondashuvlarni ishlab chiquvchi institutlar sifatida ajralib turadi. IHTT xalqaro taqqoslash imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida soliq ko'rsatkichlarini standartlashtirish bo'yicha izchil tadqiqotlar olib boradi. Xususan, investitsiyalarga soliq yukini baholashda samarali marjinal va o'rtacha soliq stavkalari (EMTR va EATR), shuningdek¹, soliq klining mehnat bozoriga ta'siri ko'rsatkichlari keng qo'llaniladi. Shu bilan birga, XVJ tadqiqotlari soliq salohiyatini² baholashda fiskal samaradorlikni³ oshirish hamda soliq boshqaruvining sifatini soliq to'lovchi nuqtayi nazaridan tahlil qilishga qaratilgan.

1 Soliq xanjari (Tax Wedge) mehnatga soliq yukining darajasini hamda uning bandlik va investitsiya qarorlari bilan bog'liq iqtisodiy xulq-atvorga ta'sirini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkich ish beruvchining jami mehnat xarajatlari (Total Labour Cost) bilan xodimning sof daromadi (Net Earnings) o'rtasidagi farq orqali aniqlanadi.

2 Soliq salohiyati (Tax Potential) — mavjud iqtisodiy tuzilma, institutsional rivojlanish darajasi va demografik xususiyatlar, shuningdek, to'liq soliq intizomi va samarali soliq ma'murchiligi sharoitida mamlakat tomonidan yig'ilishi mumkin bo'lgan soliq tushumlarining maksimal hajmini ifodalaydi. Mazkur tushuncha soliq tizimining uzoq muddatli fiskal imkoniyatlarini baholashda muhim ahamiyatga ega.

3 Fiskal samaradorlik soliq tizimining fiskal natijadorligini kompleks baholashga qaratilgan bo'lib, soliq tushumlarining to'liq undirilmaslik holatlarini aniqlash hamda ushbu holatlarning sabablarini — jumladan, soliq ma'murchiligi sifatini oshirish ehtiyoji yoki soliq siyosatini takomillashtirish imkoniyatlarini — tahlil qilishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv fiskal barqarorlikni ta'minlash va soliq tizimini rivojlantirish uchun muhim analitik asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur maqolada soliq tizimini o'rganishda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida klassik iqtisodiy nazariya, zamonaviy institutsional yondashuv va empirik tahlil usullari o'zaro uyg'unlashtirildi. Bu esa soliq tizimi samaradorligini nafaqat nazariy, balki amaliy va institutsional jihatdan ham chuqur baholash imkonini berdi. Tadqiqotda qiyosiy-taqqoslovchi usul asosiy metod sifatida tanlanib, klassik iqtisodiy maktablar tomonidan ilgari surilgan soliq samaradorligi mezonlari zamonaviy xalqaro institutlar amaliyoti bilan solishtirildi. Jumladan, A. Smit, A. Pigu va F. Ramsay nazariyalari XVJ va IHTT tomonidan qo'llanilayotgan zamonaviy baholash usullari bilan qiyosiy tahlil qilindi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada soliq tizimini tahlil qilish jarayonida kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot doirasida klassik iqtisodiy nazariya, zamonaviy institutsional yondashuv hamda empirik tahlil usullari o'zaro uyg'unlashtirildi. Bunday yondashuv soliq tizimi samaradorligini chuqur va tizimli o'rganish imkonini yaratdi.

Xususan, nazariy tahlil orqali soliq tizimining asosiy iqtisodiy tamoyillari va ularning amal qilish mexanizmlari yoritildi. Institutsional yondashuv doirasida soliq boshqaruvi sifati, normativ-huquqiy muhit va soliq ma'murchiligining roli baholandi. Empirik tahlil usullari esa mavjud statistik ma'lumotlar asosida soliq tizimining amaliy natijalarini aniqlashga xizmat qildi. Mazkur metodologik uyg'unlik soliq tizimi samaradorligini nafaqat nazariy, balki amaliy va institutsional nuqtayi nazardan ham asosli baholash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq samaradorligi sohasidagi ilmiy yondashuvlar tahlili shuni ko'rsatadiki, soliq samaradorligini o'lchash uchun yagona, umumlashtirilgan va universal metodologik tizim hozircha shakllanmagan. Ushbu holat mazkur tadqiqotning asosiy ilmiy muammosini belgilaydi. Soliq samaradorligi tushunchasining ko'p qirrali va keng qamrovli ekanligi sababli, zamonaviy amaliyot metodologik va amaliy masalalar nuqtayi nazaridan to'rtta asosiy yo'nalishni ajratib ko'rsatadi.

Birinchi yo'nalish soliqlar natijasida yuzaga keladigan iqtisodiy og'ishlarni miqdoriy baholashning murakkabligi bilan bog'liq bo'lib, u iqtisodiy samaradorlik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Ushbu yo'nalish doirasida "o'lik yuk" (Deadweight Loss) ni o'lchash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ko'rsatkich soliqlar ta'sirida farovonlikning sof yo'qotilishini ifodalaydi, biroq uni bevosita o'lchash amaliy jihatdan murakkabdir. Shu sababli iqtisodiy tahlilda ekonometrik modellash usullari, shuningdek, kapital va mehnatga bo'lgan talab hamda taklif elastikliklari haqidagi nazariy farazlardan foydalaniladi. Bunda dastlabki taxminlarning aniqligi soliq siyosati bo'yicha asosli xulosalar chiqarish uchun muhim hisoblanadi. Shuningdek, soliq neytralligini o'lchash masalasi iqtisodiy agentlar xulq-atvoriga soliqning qanchalik ta'sir ko'rsatishini baholash imkonini beradi. Amaliyotda bu masalani tahlil qilish uchun murakkab tuzilishga ega va yuqori sifatli boshlang'ich ma'lumotlarni talab qiluvchi umumiy muvozanat modellari (CGE) qo'llaniladi.

Ikkinchi yo'nalish ijtimoiy samaradorlikni talqin qilishda tamoyillarning subyektivligi va ular o'rtasidagi muvozanat masalalarini qamrab oladi. Xususan, "adolatli soliq solish" tushunchasining mavhumligi uni miqdoriy baholashni murakkablashtiradi. Ushbu masalani yoritishda Jini va Atkinson indeksleri⁴ keng qo'llaniladi. Jini koeffitsienti butun daromad taqsimoti bo'yicha tengsizlikni aks ettiruvchi obyektiv ko'rsatkich bo'lsa [7], Atkinson indeksi jamiyatning tengsizlikka bo'lgan munosabatini hisobga oluvchi subyektiv o'lchov sifatida soliq siyosatini ijtimoiy baholash imkonini beradi [8]. Mazkur indekslarning maqsadi va metodologik asoslaridagi farqlar ularni daromadlarni hisobga olish va bilvosita soliqlar ta'sirini baholashda turlicha natijalar berishiga olib keladi. Shuningdek, tenglik va iqtisodiy samaradorlik o'rtasidagi muvozanat masalasi muhim ahamiyatga ega bo'lib, yuqori darajadagi progressivlik ayrim hollarda mehnat va investitsiya rag'batlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu muvozanatni baholash ko'pincha normativ yondashuvlarga tayanadi (J. Mirrlees, 2002) [9].

Uchinchi yo'nalish soliq ma'murchiligi va ma'muriy samaradorlikni baholash bilan bog'liq bo'lib, bunda Jahon bankining "Biznes yuritish" (Doing Business)⁵ metodologiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan,

4 Jini koeffitsienti (Gini coefficient) daromadlar yoki iste'mol taqsimotidagi tengsizlik darajasini aks ettiruvchi statistik ko'rsatkich bo'lib, odatda 0 dan 100 gacha bo'lgan foizlarda o'lchanadi. Bunda 0 mutlaq tenglikni, ya'ni aholining barcha qatlamlari teng daromadga ega ekanini, 100 esa mutlaq tengsizlikni, ya'ni daromadlar o'rtasidagi keskin tafovutni anglatadi. Jahon banki metodologiyasiga ko'ra, Jini koeffitsienti Lorens egri chizig'iga asoslanib hisoblanadi. Ushbu egri chiziq daromadlarning haqiqiy taqsimlanishi ideal teng taqsimotdan qanchalik og'ishini yaqqol namoyon etadi.

Atkinson indeksi (Atkinson Index) daromadlarning haqiqiy taqsimlanishini ideal, ya'ni to'liq teng taqsimot bilan taqqoslashga asoslangan ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu indeks jamiyatning daromadlarni tenglashtirish maqsadida umumiy daromadning qanchalik ulushidan voz kechishga tayyor ekanini ifodalaydi. Atkinson indeksi ham foizlarda o'lchanib, 0 mutlaq tenglikni, 100 esa mutlaq tengsizlikni anglatadi. Mazkur ko'rsatkich ijtimoiy afzalliklar va tengsizlikka nisbatan jamiyatning munosabatini hisobga olish imkonini berishi bilan ajralib turadi.

5 2021-yildan boshlab Jahon bankining "Doing Business" reytingi bekor qilinib, uning o'rniga "Business Ready" (B-READY) baholash tizimi joriy etildi.

yashirin xarajatlar (compliance costs)ni baholashda “Soliqlarni to’lash” (Paying Taxes) indeksi qo’llaniladi. Mazkur indeks mamlakatlararo taqqoslash imkonini bersa-da, biznes subyektlari, ayniqsa kichik tadbirkorlik uchun xos bo’lgan real xarajatlarni to’liq aks ettirmasligi mumkin. Bundan tashqari, soliq boshqaruvi sifatini baholashda “yig’ish xarajatlari nisbati”, ya’ni soliq tushumlariga nisbatan ma’muriy xarajatlar ulushi qo’llaniladi. Ushbu ko’rsatkich soliq tizimini boshqarish samaradorligini tahlil qilishda muhim axborot manbai hisoblanadi.

To’rtinchi yo’nalish ma’lumotlar yetishmasligi va metodologik chekllovlar bilan bog’liq. Xususan, yashirin iqtisodiyotning yuqori ulushi soliq bazasini to’liq qamrab olish imkoniyatlarini cheklaydi va soliq yuki hamda soliq salohiyati hisob-kitoblarida aniqlikni pasaytiradi [10]. Shuningdek, mikro darajadagi ma’lumotlarga kirish imkoniyatining cheklanganligi soliq organlari va tadqiqotchilar o’rtasida ma’lumotlar almashinuvi murakkabligi bilan izohlanadi. Bundan tashqari, samaradorlikni baholashda qo’llaniladigan ko’plab ko’rsatkichlar statik xarakterga ega bo’lib, soliq islohotlarining investorlar va iste’molchilarning uzoq muddatli xulq-atvoriga ta’sirini to’liq hisobga olish imkonini bermaydi.

Soliq tizimi samaradorligini tahlil qilishda asosiy o’rin tutuvchi jihatlardan biri — bu soliq tamoyillari va ularning amaliyotda tatbiq etilishidir. Nazariy jihatdan ushbu tamoyillar davlat xarajatlarini moliyalashtirish zarurati bilan iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga ta’sirlarni muvozanatlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu tamoyillar ilk bor A. Smit tomonidan shakllantirilgan bo’lib [1], ularning mohiyati va zamonaviy talqini keyingi bo’limda batafsil yoritiladi (1-jadval).

1-jadval. A. Smitning soliq solish tamoyillari va ularning zamonaviy talqin

Tamoyil	Tamoyilning mazmuni	Zamonaviy talqin
Adolatlilik (Equity)	Soliqlar soliq to’lovchilarning daromad darajasi yoki to’lov qobiliyatiga mutanosib ravishda undirilishi lozim.	Vertikal va gorizontal adolatlilikni baholash, progressivlik darajasini aniqlash hamda taqsimlovchi ta’sirni hisobga olish ⁶ .
Aniqlik (Certainty)	Soliq to’lash mexanizmi aniq va shaffof bo’lishi, ya’ni to’lov muddati, usuli va miqdori oldindan belgilanishi zarur.	Soliq qonunchiligining shaffofligi, barqarorligi va prognoz qilinishi talabini ta’minlash.
Qulaylik (Convenience)	Soliq to’lovlarining soliq to’lovchi uchun qulay usulda va qulay vaqtda amalga oshirilishi kerak.	Elektron boshqaruvni rivojlantirish, hisobot shakllarini soddalashtirish hamda soliqlarni manbada ushlab qolish mexanizmlarini keng qo’llash (JShDS va QQS zamonaviy ma’murchiligining asosi).
Tejamkorlik (Economy)	Soliqni undirish va boshqarish bilan bog’liq davlat xarajatlari minimal darajada bo’lishi lozim.	Ma’muriy samaradorlik talabi, ya’ni soliq yig’ish xarajatlari koeffitsientining past darajada bo’lishi ⁷ .

Yuqorida ko’rib chiqilgan ilmiy tadqiqotlar va metodologik yondashuvlarni shakllantirish tamoyillariga tayanib, soliq tizimi samaradorligini baholashda keng qamrovli diagnostika o’tkazishning to’rtta asosiy yo’nalishini guruhlash va umumlashtirish mumkin. Mazkur yo’nalishlar soliq tizimining fiskal, iqtisodiy va institutsional jihatlarini kompleks baholash imkonini beradi.

Fiskal (budjet) samaradorlik soliq tizimining davlat xarajatlarini moliyalashtirish uchun zarur bo’lgan barqaror daromadlarni shakllantirish qobiliyatini tavsiflaydi [11]. Ushbu yondashuvning mohiyati soliq tushumlarining hajmi, barqarorligi va makroiqtisodiy ko’rsatkichlar bilan o’zaro bog’liqligini tahlil qilishdan iborat. Fiskal samaradorlikni baholashda bir qator muhim indikatorlardan foydalaniladi.

Birinchi asosiy ko’rsatkich sifatida soliq yuki (SY) ajratib ko’rsatiladi. Ushbu ko’rsatkich jami soliq tushumlarining yalpi ichki mahsulotga (YAIM) yoki yalpi hududiy mahsulotga (YAHM) nisbati sifatida aniqlanadi. Soliq yuki iqtisodiyotga tushayotgan umumiy fiskal bosim darajasini ifodalab, davlatning qayta taqsimlash imkoniyatlari hamda soliq siyosatining makroiqtisodiy muvozanatga ta’sirini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

6 Xalqaro valyuta jamg’armasi (XVJ) metodologiyasiga hamda umumiy soliqqa tortish nazariyasi doirasiga ko’ra, vertikal adolatlilik shuni anglatadiki, turli to’lov qobiliyatiga, ya’ni turli daromad yoki boylik darajasiga ega bo’lgan shaxslar turlicha miqdorda soliqlar to’lashlari lozim. Amaliyotda bu tamoyil, odatda, yuqori daromad yoki boylikka ega bo’lgan shaxslar uchun yuqoriroq, progressiv tarzda oshib boruvchi soliq yukini qo’llash orqali namoyon bo’ladi.

XVJ metodologiyasiga va umumiy soliqqa tortish nazariyasiga muvofiq, gorizontal adolatlilik esa bir xil iqtisodiy holatga ega bo’lgan shaxslar, ya’ni daromadi, boyligi yoki to’lov qobiliyati teng bo’lgan soliq to’lovchilar bir xil miqdorda soliqlar to’lashlari zarurligini anglatadi. Ushbu tamoyil soliq tizimida teng sharoitlarda teng munosabatni ta’minlashga qaratilgan.

7 Undirish xarajatlari koeffitsienti soliq organlarining ma’murchilik faoliyati bilan bog’liq operatsion xarajatlarning muayyan davr mobaynida yig’ilgan soliqlarning umumiy hajmiga nisbatini ifodalovchi ko’rsatkichdir. Mazkur ko’rsatkich soliq ma’murchiligi samaradorligini va davlatning soliq yig’ish jarayonidagi xarajatlar darajasini baholashda muhim ahamiyatga ega.

$$SY = \frac{\text{Soliq tushumlari va yig'implarining umumiy summasi}}{\text{Yalpi ichki mahsulot (Yalpi hududiy mahsulot)}} \times 100\%$$

Hisob-kitobning soddaligi mazkur ko'rsatkichdan mamlakatlararo taqqoslashlarda keng foydalanish imkonini beradi. Shu bilan birga, u soliq tizimi tuzilmasining ichki jihatlarini chuqur tahlil qilish hamda yig'ilgan mablag'lardan foydalanish samaradorligini to'liq baholash imkoniyatlarini ma'lum darajada cheklaydi.

Ikkinchi muhim indikator sifatida soliq elastikligi (E_t) ajratib ko'rsatiladi. Ushbu ko'rsatkich soliq tushumlarining yalpi ichki mahsulot (YAIM) yoki soliq bazasidagi o'zgarishlarga nisbatan sezgirlik darajasini ifodalaydi. Soliq elastikligi soliq tizimining iqtisodiy o'sish sharoitlariga moslashuvchanligini baholash, shuningdek, fiskal barqarorlikni ta'minlash nuqtayi nazaridan muhim tahliliy ahamiyatga ega.

$$E_t = \frac{\% \Delta T}{\% \Delta Y}$$

$\% \Delta T$ – Davr mobaynida soliq tushumlarining mutlaq o'zgarishi, %

$\% \Delta Y$ – Davr mobaynida soliq bazasining (YAIM yoki milliy daromadning) mutlaq o'zgarishi, %.

Mazkur ko'rsatkich soliq tizimining iqtisodiy o'sish jarayonlariga qanchalik moslashuvchan ekanligini baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, qonunchilikdagi islohotlar natijasida yuzaga keladigan tarkibiy o'zgarishlarni alohida ajratib ko'rsatishning murakkabligi ushbu indikatorni amaliy qo'llashda muayyan metodologik cheklavlarni keltirib chiqaradi.

Uchinchi muhim indikator sifatida yig'iluvchanlik indeksi (K_n) ajratib ko'rsatiladi. Ushbu ko'rsatkich amalda yig'ilgan soliq tushumlarining hisoblangan, ya'ni potensial yig'ilishi mumkin bo'lgan soliq majburiyatlariga nisbati orqali aniqlanadi. Yig'iluvchanlik indeksi soliq ma'murchiligi samaradorligini, soliqqa rioya etish darajasini hamda soliq tizimining institutsional barqarorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

$$K_n = \frac{\text{Haqiqiy soliq tushumlari}}{\text{Hisoblangan soliq majburiyatlari}} \times 100\%$$

Mazkur hisob-kitob soliq yukining real darajasini, soliqqa rioya etish holatini hamda soliq organlari faoliyatining samaradorligini tavsiflaydi. Shu bilan birga, ilgari shakllangan va muddati o'tgan soliq qarzlarning mavjudligi ushbu ko'rsatkich qiymatini ma'lum darajada buzib ko'rsatishi mumkin, bu esa uni talqin qilishda ehtiyotkorlikni talab etadi.

Yig'iluvchanlik indeksi (K_n) muqobil yondashuv sifatida soliq uzilishi⁸ (Tax Gap) ko'rsatkichi orqali ham aniqlanishi mumkin. Ushbu ko'rsatkich haqiqiy yig'ilgan soliqlar bilan hisoblangan, ya'ni potensial yig'ilishi lozim bo'lgan soliq majburiyatlari o'rtasidagi tafovutni ifodalaydi hamda soliq ma'murchiligi va institutsional samaradorlikni chuqurroq baholash imkonini beradi.

$$T_g = 1 - \frac{\text{Soliq uzilishi}}{\text{Potensial soliq majburiyati}}$$

Soliq uzilishi (Tax Gap) soliqdan qochish, hisob-kitoblardagi xatolar, muddati o'tgan soliq qarzlari hamda yashirin iqtisodiyot faoliyati natijasida davlat budjeti ko'radigan yo'qotishlarni ifodalaydi. Ushbu ko'rsatkich soliq tizimining real fiskal imkoniyatlari va institutsional samaradorligini baholashda muhim tahliliy ahamiyatga ega.

Potensial majburiyatlar esa barcha daromadlar to'liq deklaratsiya qilingan va amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq barcha soliqlar to'liq to'langan taqdirda budjetga tushishi mumkin bo'lgan maksimal soliq tushumlari hajmini aks ettiradi. Potensial majburiyatlar va soliq uzilishini aniqlash yuqori darajadagi metodologik murakkablik bilan tavsiflanadi. Shu sababli ularni baholashda ekonometrik usullar, makroiqtisodiy modellastirish hamda statistik ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish keng qo'llaniladi.

To'rtinchi muhim yo'nalish sifatida soliq xarajatlari tahlili ajratib ko'rsatiladi. Ushbu yondashuv taqdim etilgan soliq imtiyozlari, preferensiyalar va istisnalar, ya'ni "yashirin subsidiyalar" natijasida yuzaga keladigan budjet yo'qotishlarini baholashga qaratilgan. Soliq xarajatlarning umumiy hisob-kitobi potensial va haqiqiy soliq tushumlari o'rtasidagi farqni aniqlash orqali soliq imtiyozlarining maqsadga muvofiqligi, samaradorligi hamda belgilangan ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarga erishishga qo'shgan hissasini baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, potensial tushumlarni aniq hisoblashdagi murakkabliklar, jumladan yashirin sektor hajmi va soliq to'lovchilar xulq-atvoridagi o'zgarishlar, ushbu yo'nalishning asosiy metodologik cheklavlari sifatida namoyon bo'ladi.

8 Soliq uzilishi (Tax Gap) — budjet yo'qotishlari miqyosini aniqlash hamda soliq tushumlarini oshirish imkoniyatlarini baholashga xizmat qiluvchi fiskal samaradorlikning muhim ko'rsatkichidir.

Ma'muriy samaradorlik soliq organlari faoliyatining natijadorligini hamda davlat va soliq to'lovchilar uchun ma'muriy xarajatlarni minimallashtirish darajasini tavsiflaydi [12]. Mazkur blok soliq ma'murchiligi sifatini kompleks baholashga xizmat qiluvchi bir qator ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Xususan, asosiy indikatorlardan biri sifatida yig'ish xarajatlari koeffitsienti (K_{iv}) qo'llaniladi. Ushbu ko'rsatkich soliq organlarining ma'muriy xarajatlarning yig'ilgan soliqlarning umumiy hajmiga nisbatini ifodalab, soliq boshqaruvi samaradorligini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.

$$K_{iv} = \frac{\text{Soliq xizmati operatsion xarajatlari}}{\text{Soliq tushumlarining umumiy miqdori}}$$

Soliq xizmatining operatsion xarajatlari soliq organlari faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha xarajatlarni qamrab oladi. Bular jumlasiga xodimlarning ish haqi, binolarni saqlash, transport xarajatlari, soliq qarzlari undirish bo'yicha sud jarayonlari bilan bog'liq xarajatlar hamda boshqa tashkiliy va texnik xarajatlar kiradi. Soliq tushumlarining umumiy summasi esa muayyan davr mobaynida davlat budjetiga haqiqatan kelib tushgan barcha soliqlar va yig'ilmalarning jami hajmini ifodalaydi.

Ma'muriy samaradorlikni baholashda ikkinchi muhim ko'rsatkich sifatida soliqlarni to'lash indeksi qo'llaniladi. Ushbu indeks Jahon bankining "Business Ready" (ilgari — Doing Business) metodologiyasi yoki PricewaterhouseCoopers (PwC) baholariga asoslanib shakllantiriladi. Indeks soliqqa rioya etish uchun sarflanadigan vaqt (soatlar soni), amalga oshiriladigan to'lovlar soni hamda umumiy soliq stavkasini o'lchaydi. Hisoblash metodologiyasi so'rovnomalar va amaldagi soliq qonunchiligini tahlil qilishga asoslangan bo'lib, u biznes subyektlari uchun soliq yukini mamlakatlararo qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, mazkur ko'rsatkich soliq nazorati va soliq ma'murchiligi sifatini to'liq aks ettirmaydi.

Soliq nizolarini tahlil qilish sudlarga kelib tushgan soliq nizolarining soni va ulushi, shuningdek, soliq organlarining sud jarayonlaridagi yutuq va mag'lubiyatlari nisbatini o'rganishni nazarda tutadi. Ushbu indikator soliq qonunchiligi sifatini, soliq organlari qarorlarining huquqiy asoslanganligini hamda huquqiy madaniyat darajasini baholash imkonini beradi. Biroq sud amaliyotiga bog'liqlik va xo'jalik yurituvchi subyektlarning nizolarni sud orqali hal etishga bo'lgan faolligi ushbu ko'rsatkichni talqin qilishda ehtiyotkorlikni talab etadi.

Raqamlashtirishning tizimli tahlili soliq ma'murchiligi jarayonlarining avtomatlashtirilish darajasi, xavf-xatarga yo'naltirilgan yondashuvning mavjudligi, soliq deklaratsiyalarini qayta ishlash muddati va boshqa ko'rsatkichlarni qamrab oladi. Amaliy jihatdan bu jarayon soliq organlarining asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI) orqali baholanadi. Jumladan, risk-tahlil bilan qamrab olish darajasi, kameral tekshiruvlar muddati va raqamli xizmatlar ulushi muhim indikatorlar sifatida xizmat qiladi.

Iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlik soliq tizimining iqtisodiy xulq-atvorga, investitsion faollikka, daromadlarni taqsimlash jarayonlariga va ijtimoiy adolatga ta'sirini baholashni nazarda tutadi [13]. Ushbu yo'nalish doirasida bir qator metodologik yondashuvlar qo'llaniladi. Xususan, institutsional yondashuv soliq tizimining adolatlilik, betaraflik, soddalik va shaffoflik tamoyillariga muvofiqligini baholashga qaratilgan bo'lib, u A. Smit tomonidan ilgari surilgan mezonlarga tayanadi. Mazkur yondashuv qiyosiy mamlakatlararo tahlil va ekspert baholash usullarini o'z ichiga oladi hamda tizimli kamchiliklarni aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, ekspert baholashning subyektivligi ushbu yondashuvning muayyan cheklovi hisoblanadi.

Modellashtirish va ekonometrik tahlil soliqqa tortish stavkalari va qoidalaridagi o'zgarishlarga iqtisodiy subyektlarning munosabatini prognoz qilish imkonini beradi. Ushbu vositalar to'plami soliq islohotlarining iqtisodiyotning alohida tarmoqlariga bo'lgan ehtimoliy ta'sirini oldindan baholashga xizmat qiladi. Biroq sifatli ekonometrik tahlilni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan keng qamrovli va ishonchli boshlang'ich ma'lumotlarni to'plash jarayoni muayyan qiyinchiliklar bilan kechadi.

Neytrallik tahlili soliq tizimining iqtisodiy qarorlarga minimal darajada ta'sir ko'rsatishini baholashga qaratilgan bo'lib, bunda "o'lik yuk"ni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu hodisani aniqlash va miqdoriy baholash murakkab bo'lgani sababli, ilmiy tadqiqotlarda murakkab ekonometrik modellardan keng foydalaniladi. Adolatlilik tahlili esa soliq tizimining daromadlar taqsimotiga ta'sirini baholaydi va progressiv, regressiv yoki proporsional soliq yukini aniqlashga xizmat qiladi. Hisob-kitoblar soliqlar va ijtimoiy transfertlar inobatga olinganidan so'ng Jini koeffitsienti yoki Atkinson indeksiga asoslanadi. Ushbu tahlil soliq tizimining ijtimoiy tengsizlikni kamaytirishga qo'shgan hissasini aniqlash imkonini beradi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) soliq tizimidagi buzilishlarni o'lchash orqali fiskal barqarorlik va tarkibiy islohotlarga alohida e'tibor qaratadi [14]. Jumladan, samarali chegaraviy soliq stavkalari investitsiyalar va mehnatga qo'shimcha birlikdan olinadigan daromadning qanchalik soliqqa tortilishini ko'rsatadi. Shuningdek, XVJ tomonidan ishlab chiqilgan TaxFit mikrosimulyatsiya modeli soliqlar va ijtimoiy transfertlardan keyingi daromadlar taqsimoti asosida ijtimoiy tengsizlikni baholash imkonini beradi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) tadqiqotlarida esa "soliq klini" tushunchasiga alohida e'tibor qaratilib, u ish haqi, jismoniy shaxslar daromad solig'i va ijtimoiy ajratmalarning mehnatga rag'bat va

bandlikka ta'sirini baholashda qo'llaniladi [16]. Bundan tashqari, IHTT ekologik soliqlar va gender jihatdan soliqqa tortish masalalarini ham keng qamrovda tahlil qiladi.

Mazkur tadqiqot doirasida soliq tizimini tahlil qilishda qo'llaniladigan klassik va zamonaviy metodologik yondashuvlar tizimli ravishda o'rganildi hamda ularning nazariy va amaliy jihatlarini qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari soliq tizimi samaradorligi ko'p qirrali va murakkab iqtisodiy kategoriya ekanligini, uni faqat soliq tushumlari hajmi orqali baholash yetarli emasligini ko'rsatdi. Shu bois soliq tizimi samaradorligi fiskal natijalar bilan bir qatorda iqtisodiy rag'batlar, resurslar taqsimoti va ijtimoiy adolat nuqtayi nazaridan ham kompleks baholanishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari soliq tizimi samaradorligini baholashda yagona va umum e'tirof etilgan metodologik tizim mavjud emasligini tasdiqladi. Klassik iqtisodiy nazariyada iqtisodiy samaradorlik va neytrallikka ustuvor ahamiyat berilgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlarda taqsimlovchi ta'sirlar, ma'muriy samaradorlik va institutsional muhit sifati muhim o'rin egallaydi. Bu esa turli metodologiyalar asosida olingan natijalarni bevosita solishtirishni murakkablashtiradi.

Iqtisodiy og'ishlarni, jumladan "o'lik yuk"ni baholashda ekonometrik modellarga tayanish natijalarning ma'lum darajada farqlanishiga olib kelishi mumkin. Ijtimoiy adolatni baholashda qo'llaniladigan Jini va Atkinson indeksleri ham metodologik jihatdan turlicha yondashuvlarni aks ettiradi. Ma'muriy samaradorlikni o'lchashda esa yashirin xarajatlar va ma'lumotlar yetishmasligi asosiy cheklov sifatida namoyon bo'ladi.

Shu munosabat bilan quyidagi takliflar ilgari suriladi: — soliq tizimi samaradorligini baholashda yagona ko'rsatkichdan foydalanish o'rniga fiskal, ma'muriy va ijtimoiy samaradorlikni qamrab olgan kompleks indikatorlar tizimini qo'llash maqsadga muvofiq; — soliq siyosatini tahlil qilishda klassik iqtisodiy nazariya mezonlarini zamonaviy empirik va institutsional yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish zarur; — ijtimoiy adolatni ta'minlashda soliq tizimining taqsimlovchi ta'siri muntazam ravishda Jini va Atkinson indeksleri orqali baholanib, ularning metodologik cheklovlari ham inobatga olinishi lozim.

Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun soliq samaradorligini oshirishda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish, soliq bazasini kengaytirish va soliqqa rioya etish darajasini oshirishga qaratilgan institutsional islohotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, soliq tizimini tahlil qilishda kompleks va ko'p o'lchovli metodologik yondashuvni qo'llash soliq siyosati samaradorligini oshirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy farovonlikka erishishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Smit, A. *Xalqlar boyligining tabiati va sabablari haqida tadqiqot*. 1776-y.
2. Pigou, A. *Farovonlik iqtisodiyoti*. 1920-y.
3. Ramsey, F. *Soliqqa solishning ba'zi masalalari*. 1927-y.
4. Moresi, S. (1998). Optimal taxation and firm formation: a model of asymmetric information. *European Economic Review*, 42(8), 1525–1551. [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(97\)00096-2](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(97)00096-2)
5. BMTTD; Oxford kambag'allik va inson taraqqiyoti tashabbusi (OPHI). *Milliy ko'p o'lchovli kambag'allik indeksini (KO'KI) qanday ishlab chiqish kerak: BRMga erishish uchun KO'Kdan foydalanish*. 2019-y. https://ophi.org.uk/sites/default/files/2024-03/Handbook_2019_Russian_2023.pdf
6. Barro, R. J. (2000). Inequality and Growth in a Panel of Countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), 5–32. <https://doi.org/10.1023/A:1009850119329> Havola: <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1009850119329>
7. World Bank. Glossary (WDI): Gini index. Havola: <https://databank.worldbank.org/metadataglossary/world-development-indicators/series/SI.POV.GINI>
8. Oxford Reference. Atkinson index (ta'rif). Havola: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110810104408650?p=emailA0XAia5pcP7Rg&d=/10.1093/oi/authority.20110810104408650&print>
9. Mirrlees, J. A. (1976). Optimal tax theory: A synthesis. *Journal of Public Economics*, 6(4), 327–358.
10. Jahon banki. *Kambag'allik va ijtimoiy oqibatlar tahlili bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar*. 2003-y. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/523231468762331252/pdf/304050RUSSIAN01ers0Guide01may020031.pdf>
11. IMF. (2025). *Options for Strengthening Ireland's Fiscal Framework* (WP/25/149). Havola: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/wp/2025/english/wp25/149-source-pdf.pdf>
12. World Bank. (2024). *Methodology Workshops: Taxation (Business Ready)*. Havola: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/ac3cfd5b4bb79da828db8bd5a1f0646-0540022024/related/BReady-2024-Methodology-Workshops-Taxation.pdf>
13. OECD. (2016). *Tax Design for Inclusive Economic Growth* (OECD Taxation Working Papers No. 26). Havola: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/07/tax-design-for-inclusive-economic-growth_g17a283a/5jlv74gk0g7-en.pdf
14. IMF. (2019). *Structural Transformation and Tax Efficiency*. Havola: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2019/030/article-A001-en.xml>
15. IMF. (1992). *Chapter 5: Efficiency Considerations in Tax Policy*. Havola: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557751911/ch005.xml>

16. OECD. (2025). *Taxation to support the social economy*. Havola: https://www.oecd.org/en/publications/social-economy-in-europe_3432de93-en/full-report/taxation-to-support-the-social-economy_3f1ea516.html
17. Pulatov, D. va boshq. (2025). Neobxodimost ob'edineniya aktsiznogo naloga na nefteprodukty v Respublike Uzbekistan. *Muhandislik va Iqtisodiyot*, 3(10).
18. Pulatov, D. X., Ugay, D. S. (2023). Vyyavlenie vzaimosvyazi mezhdu stranovym riskom i makroekonomicheskimi parametrami s tsel'yu uluchsheniya pozitsii Uzbekistana v kreditnom reytinge OESR. *Science and Innovation*, 2 (Special Issue 13), 151–155.
19. Pulatov, D. va boshq. (2025). O'zbekistonda investitsion jozibadorlikning ortib borishi jahon miqyosida joriy etilayotgan Business Ready reytingidagi baholash natijalarida yaqqol namoyon bo'lmoqda. *Muhandislik va Iqtisodiyot*, 3(11).
20. Pulatov, D. va boshq. (2025). "Mikrosimulyatsion modellar" va ular yordamida iqtisodiy siyosatga oid qarorlarning tadbirkorlik subyektlariga ta'sirini baholashdagi ahamiyati. *Muhandislik va Iqtisodiyot*, 3(12).

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100